

Mr. Kemal NURKIĆ

Mr. Semir HADŽIMUSIĆ

Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK

NASELJE TURIJA U DRUGOJ POLOVINI 19. STOLJEĆA

Apstrakt: *Turija se pod ovim imenom spominje još od srednjeg vijeka, te kroz cijeli osmanski period, što svjedoči historijski kontinuitet organizovanog življenja u ovom naselju. Bila je dio župe, a potom nahije Dramešin. U radu se donosi pregled kuća i stanovnika Turije prema popisu stanovništva iz 1850. godine, te osvrt na rezultate popisa stanovništva 1879., 1885. i 1895. godine. Stara džamija u Turiji je podignuta u drugoj polovini 19. stoljeća, a rezultate terenskog istraživanja nišana u haremu ove džamije autori donose na stranicama ovog rada.*

Ključne riječi: *Turija, Lukavac, popis stanovništva iz 1850. godine, stara džamija u Turiji, nišani.*

Nemjerljiv je značaj poznavanja svih historijskih procesa i pojava, globalnih, nacionalnih i lokalnih, kao i povezivanje bitnih karakteristika istih i stvaranje jasne slike o prošlosti. Da bi imali historiografski uokvirenu cjelishodnu sliku prošlosti trebamo imati i neophodan kvantum naučne obrade i spoznaje lokalne historije.

Pod pojmom lokalne historije definiše se istraživanje i proučavanje historije nekog manjeg administrativnog prostora (naselje, općina, regija) kao dijela neke veće administrativno-političke cjeline, države. U predstavljenom slučaju to je proučavanje prošlosti naselja Turija u općini Lukavac, području sjeveroistočne Bosne, kao dijela države Bosne i Hercegovine.¹

Općina Lukavac, smještena u dolini rijeke Spreče, danas je jedna od većih administrativno-teritorijalnih jedinica i industrijskih centara u Bosni i

¹ Semir Hadžimusić, „Značaj izučavanja lokalne historije za razvoj historiografije–primjeri straživanja prošlosti Lukavca“, *DHS-Društvene i humanističke studije*, br. 3., Tuzla 2017., 167-186.

Hercegovini. Na prostoru 33. mjesne zajednice, živi ukupno 44. 520. stanovnika.²

Iako jedna od većih administrativno-teritorijalnih jedinica u Bosni i Hercegovini ubraja se u red onih lokalnih zajednica i gradova koji u proteklom periodu nisu prošli adekvatnu naučnu, historiografsku obradu svoje prošlosti. Međutim, posljednjih godina započeo je nešto intenzivniji angažman i dati su značajniji rezultati po datom pitanju. Doprinos nastavku ovog procesa jeste i ovaj koautorski prilog o istraživanju prošlosti naselja Turija. Rezultati dosadašnjih istraživanja ukazuju na to da je ovo prvi posebni rad koji obrađuje prošlost Turije.

Naselje Turija je smješteno u donjem toku rijeke Turije, lijeve pritoke Spreče. Kao sjedište mjesne zajednice Turija, u sastavu je općine Lukavac.

RAZVOJ TURIJE DO 19. STOLJEĆA

Područje današnje općine Lukavac je u srednjem vijeku pripadalo župama (nahijama) Smoluća (Puračić, Gornji Lukavac, Donji Lukavac/Lukavica, Donja Smoluća, Gornja, Smoluća, Srednja Smoluća, Devetak, Dobošnica/Dubreštica, Gnojnica, Kruševica/Kruševo polje i Miričina), Dolnja Tuzla (Bokavići, Modrac/Modriča, Poljice, Bistarac) i Dramešin/Drametin (Turija).

Područje naselja Turija u srednjem vijeku i u starijem osmanskom periodu pripadalo je župi i nahiji Dramešin. Naselje je vrlo staro o čemu govore historijski podaci, brojne starine i sačuvani toponimi kao što su: *Crkvina*³, *Tatoš*, *Jakuševina*, *Japiševa njiva*, *Ivkovina*, *Staro Guvno*, *Čalakuša*, *Čalakni šuma*, *Dovište*, *Hodžina njiva* i drugo. U susjednom selu Babice postoje toponimi *Mramor*, *Gradina*, *Strojna*, *Klisa*, kao i lokalitet sa usamljenim stećkom.⁴

Naselje Turija je prvi put u popisima evidentirano još na prvom defterskom popisu Zvorničkog sandžaka iz 1519. godine, kao sastavni dio nahije Drametin⁵. Taj popis govori o naselju čiji prihod iznosi 1980 akči.⁶

² Više vidi u: *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini: Rezultati popisa*, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2016.

³ Na zapadnom obodu Turije prema Rosuljama nalazi se „Crkvina“, što ukazuje na potencijalni arheološki lokalitet.

⁴ Semir Hadžimusić, „Stećci na području općine Lukavac“, *Baština sjeveroistočne Bosne*, časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe, br. 7., Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK, Tuzla 2015., 71.

⁵ Najstariji spomen župe imena Dramešin je na epitafu stećka Božička Banovića u Banovići Selu. Ovaj stećak (ukrašeni sljemenjak s postoljem) datiran je u XV stoljeće, dok korijen „prezimana“ *Banović* nosi u sebi vladarsku titulu *ban*, koja se u srednjovjekovnoj bosanskoj državi koristila sve do 1377. godine. Župa Dramešin potpala je pod osmansku vlast već 1463.

Prema popisu iz 1533. godine Turija je bila selo sa 10 kuća, od kojih je 5 muslimanskih i 5 nemuslimanskih kuća. Muslimansko stanovništvo je tada imalo 3 baštine i 3 neoženjena stanovnika. Nemuslimansko stanovništvo je imalo 13 baština, te jednog neoženjenog stanovnika. Među njima je i seoski starješina, odnosno primićur. Svoje timare u ovom selu ubirali su posadnici zborničke tvrđave: Ilijas – sin Mehmeda sa njegovim drugom i Mustafa Telćak.⁷

Do 1548. godine broj kuća u selu se povećava na 16, s tim da broj muslimanskih kuća se udvostručuje, to jeste povećava se na 11, među kojima je i 8 neoženjenih stanovnika. Broj nemuslimanskih kuća ostaje isti (5). Zanimljivo i broj baština raste, tako da kod muslimana je u posjedu 5 baština, dok kod ostalih 16 baština. U selu se nalazi i seoski primićur. Ukupan prihod sela prema popisu iz 1548. godine iznosio je 4.400 akči, pri čemu gotovo jedna trećina pripada prihodima od šire vinove loze.⁸

U popisnom defteru Zvorničkog sandžaka iz 1604. godine, naselje Turija je popisano u nahiji Dramešin. Te godine je imalo četiri muslimanske kuće, u kojima su evidentirani nositelji domaćinstava: Mehmed sin Jusufa (1), Abdurahman sin Jakuba (2), Sulejman sin Alije (3), Mahmut sin Ahmeda(4). Popisano je 5 muslimanskih i 15 nemuslimanskih baština.⁹

Na popisu tuzlanskog kadiluka iz 1750. godine, pored drugih naselja, zabilježena je i Turija, koja je na osnovu zemljarine kadiluku davala iznos od 660 groša. Za potrebe gradnje tuzlanske tvrđave, 1755. godine je razrezan porez na nivou tuzlanskog kadiluka, a i u ovom sidžilu evidentirano je naselje Turija, od kojeg se potražuje 1.080 groša.¹⁰ Dakle, Turija se pod ovim imenom spominje još od srednjeg vijeka, te kroz cijeli osmanski period, što svjedoči

godine, a na značaju dobija po ugarskom uspostavljanju Srebreničke banovine 1464. godine kada postaje pogranični dio prema ovoj ugarskoj oblasti. Nahija Drametin prema popisu iz 1519. godine obuhvatala je područje današnjih općina Banovići i Živinice, te selo Turiju koje pripada današnjoj lukavačkoj općini. Dakle, pod okrilje ove nahije ulazila su sela: *Banovići, Grivice, Turija, Tatarica (Živinice), Bratehnići ili Repnik, Donja Višća, Gornja Višća ili Koprivac, Đurđevik i Drabčići, Podgorje, Predražići (Podražići), Gečima, Godovići (Godojevići), Radenovići, Treštenica i Tulovići, Više vidi u: Edin Mutapčić, "Župa Dramešin u srednjem vijeku", Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe općine Banovići, zbornik radova, Tuzla-Banovići 2010., 27-36.*

⁶ Adem Handžić, "Dva prva popisa Zvorničkog sandžaka iz 1519. i 1533. godine", ANUBiH i SANU, *građa*, knjiga XVI, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 22, Sarajevo 1986., 32. (Dalje: A. Handžić, "Dva prva popisa"),

⁷ A. Handžić, "Dva prva popisa", 180.; Vidi i u: Adem Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Svjetlost, Sarajevo 1975., 23, 88, 104-130.

⁸ *Katastarski popis Zvorničkog sandžaka iz 1548.*, 922-923. u Edin Mutapčić, Almir Mutapčić, „Područje današnje općine Lukavac u XV i XVI stoljeću“, *Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe općine Lukavac*, zbornik radova, Lukavac 2016., 157.

⁹ Državni arhiv Republike Turske, Istanbul, Popisni (mufasal) defteri live Zvornik iz 1604. godine. Uvid u defter izvršio mr.sc. Kemal Nurkić.

¹⁰ Šaban Hodžić, „Stari turski dokumenti sa Tuzlanskog područja“, *Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne*, knjiga I, Zavičajni muzej u Tuzli, Sarajevo 1957., 54, 67.

historijski kontinuitet organizovanog življenja u ovom naselju. Od sredine XVI stoljeća, Turija je bilo naselje sa većinski muslimanskim stanovništvom.

Sve do kraja 19. stoljeća naselje Turija je obuhvatalo manji prostor jugoistočno od okuke rijeke Turije. Tada je naselju Turija pridodat i dio zapadno od rijeke Turije sa starom mahalom Dubravići, koja je do tada pripadala Milinom selu.

Prilog 1. Izgled originalne stranice deftera iz 1604. godine¹¹

NASELJE TURIJA PREMA POPISU STANOVNIŠTVA IZ 1850/1851. GODINE

Dosta novih, a do sada u nauci nepoznatih podataka o naselju Turija imamo u odnedavno poznatom i pristupačnom historijskom izvoru iz sredine 19. stoljeća. Radi se o detaljnom popisu stanovništva svih naselja i

¹¹ Državni arhiv Republike Turske, Istanbul, Popisni (mufasal) defteri live Zvornik iz 1604. godine. Uvid u defter izvršio mr.sc. Kemal Nurkić.

administrativnih cjelina Bosne i Hercegovine, a koje je 1266. godine po Hidžri, odnosno 1850/51. godine sprovela osmanska uprava.

Sjeveroistočna Bosna je popisana u tadašnjem Zvorničkom sandžaku koji je imao više manjih administrativnih cjelina zvanih *kaze*, koje su zapravo bile nasljednice ranijih *kadiluka* koji postoje od 16. stoljeća. Zvornički sandžak je tada popisao u više desetina posebnih deftera (knjiga). Defteri su registrovali stanovništvo po kazama i posebnim knjigama muslimanskog, nemuslimanskog i ciganskog stanovništva za svaku od njih.

Turija i okolna naselja su popisana u okviru kaze Dolnja Tuzla. Podatke o Turiji iz navedene godine, dakle imamo u popisnom defteru (knjizi) muslimana kaze Dolnja Tuzla.¹²

Kako bi se podaci o stanovništvu ovog naselja mogli koristiti neophodno je bilo da se uradi prijevod sa staroosmanskog jezika i arapskog pisma na bosanski jezik.¹³

U nastavku dajemo detaljan pregled popisa kuća i stanovnika naselja Turija.

POPIS SELA TURIJA 1850/1851. GODINE:

Kuća 1.

1. **Džaferović** Ibrahim sin Hasana, poljoprivrednik srednjeg rasta i svijetlih brkova, rođen 1800. godine
2. Njegov sin Alija, rođen 1820. godine
3. Njegov sin Murat, rođen 1822. godine
4. Njegov sin Hasan, rođen 1828. godine
5. Njegov sin Ibrahim, rođen 1832. godine
6. Njegov unuk, Husejn sin Alije, rođen 1846. godine

Kuća 2.

1. **Mujkanović** Mustafa, poljoprivrednik visokog rasta i žutih brkova, rođen 1805. godine
2. Njegov sin Bećir, visokog rasta, rođen 1825. godine
3. Njegov sin Jusuf, malodoban, rođen 1838. godine
4. Njegov sin Salih, rođen 1842. godine

Kuća 3.

1. **Tagić** Omer sin Ibrahima, poljoprivrednik visokog rasta i žutih brkova, rođen 1817. godine
2. Njegov sin Salih, rođen 1838. godine
3. Njegov sin Hasan, rođen 1840. godine

¹² Državni arhiv Republike Turske, Istanbul, BOA NFS_d 05946, str. 269.

¹³ Prijevod uradio mr. sc. Kemal Nurkić, 2019.

4. Njegov sin Ibrahim, rođen 1849. godine

Kuća 4.

1. **Tagić** Osman sin Ibrahima, poljoprivrednik visokog rasta i žutih brkova, rođen 1807. godine

Kuća 5.

1. **Tagić** Halil sin Ibrahima, poljoprivrednik visokog rasta i žutih brkova, rođen 1814. godine
2. Njegov sin Halil, rođen 1837. godine
3. Njegov sin Mehmed, rođen 1845. godine
4. Njegov sin Osman, rođen 1847. godine

Kuća 6.

1. **Tagić** Husejn sin Ibrahima, poljoprivrednik visokog rasta i bijele brade, rođen 1800. godine
2. Njegov sin Mustafa, visokog rasta i žutih brkova, rođen 1827. godine
3. Njegov sin Jusuf, rođen 1838. godine

Kuća 7.

1. **Ćatović** Mustafa sin Halila, poljoprivrednik visokog rasta i smeđih brkova, rođen 1809. godine
2. Njegov sin Mustafa, srednjeg rasta i svijetlih brkova, rođen 1828. godine

Kuća 8.

1. **Ćatović** Ahmed sin Omera, poljoprivrednik visokog rasta i sijedih brkova, rođen 1804. Godine
2. Njegov sin Ibrahim, visokog rasta i žutih brkova, rođen 1825. godine
3. Njegov sin Mehmed, visokog rasta i crnih brkova, rođen 1828. godine
4. Njegov unuk, Mustafa sin Ibrahima, rođen 1845. godine
5. Njegov unuk, Emin sin Ibrahima, rođen 1847. godine
6. Njegov unuk, Husejn sin Ibrahima, rođen 1848. godine

Kuća 9.

1. **Kišić** Salih sin Imšira, poljoprivrednik srednjeg rasta i crnih brkova, rođen 1815. godine
2. Njegov sin Hasan, srednjeg rasta i žutih brkova, rođen 1829. godine
3. Njegov sin Hasan, rođen 1943. godine
4. Njegov sin Omer, rođen 1847. godine

Kuća 10.

1. **Samić** Hasan sin Mustafe, poljoprivrednik visokog rasta i prosijede brade, rođen 1801. godine
2. Njegov sin Abdulah, niskog rasta i žutih brkova, rođen 1820. godine
3. Njegov sin Mustafa, visokog rasta i žutih brkova, rođen 1822. godine
4. Njegov unuk, Abdulhamid sin Mustafe, rođen 1845. godine

Kuća 11.

1. **Kišić** Omer sin Ibšira, poljoprivrednik visokog rasta i sijede brade, rođen 1800. godine
2. Njegov sin Vejsil, visokog rasta i svijetlih brkova, rođen 1828. godine
3. Njegov sin Alija, visokog rasta i svijetlih brkova, rođen 1830. godine
4. Njegov sin Mehmed, rođen 1844. godine

Kuća 12.

1. **Kišić** Merdan sin Imšira, poljoprivrednik visokog rasta i prosijedih brkova, rođen 1801. godine
2. Njegov sin Ahmed, visokog rasta i svijetlih brkova, rođen 1830. godine
3. Njegov sin Šaćir, rođen 1838. godine
4. Njegov sin Adem, rođen 1846. godine

Kuća 13.

1. ... Osman sin Omera, poljoprivrednik srednjeg rasta i sijede brade, rođen 1805. godine
2. Njegov sin Omer, visokog rasta i žutih brkova, rođen 1825. godine
3. Njegov sin Bećir, rođen 1830. godine
4. Njegov sin Jusuf, rođen 1832. godine
5. Njegov sin Mehmed, rođen 1837. godine

Kuća 14.

1. ... Ibrahim sin Omera, poljoprivrednik visokog rasta i prosijedih brkova, rođen 1810. godine
2. Njegov sin Mustafa, rođen 1828. godine
3. Njegov sin Ibrahim, rođen 1834. godine
4. Njegov sin Salih, rođen 1838. godine
5. Njegov sin Hasan, rođen 1843. godine
6. Hizmetčar iz Maglaja, Sulejman sin Sulejmana, rođen 1828. godine, doselio iz Maglaja
7. Njegov sin Sulejman, rođen 1847. godine

Kuća 15.

1. **Taletović** Alija sin Husejna, poljoprivrednik srednjeg rasta i žutih brkova, rođen 1805. godine
2. Njegov sin Hasan, rođen 1840. godine

Kuća 16.

1. Mehmed sin Mehmeda, poljoprivrednik visokog rasta i žutih brkova, rođen 1820. godine
2. Njegov sin Mustafa, rođen 1836. godine
3. Njegov sin Omer, rođen 1847. godine
4. Njegov brat Mustafa, rođen 1825. godine

Kuća 17.

1. **Šarić** Hasan sin Mustafe, poljoprivrednik visokog rasta i žutih brkova, rođen 1824. godine
2. Njegov brat Muhsin, malodoban, rođen 1836. godine

Kuća 18.

1. **Merdanović** Husejn sin Ibrahima, poljoprivrednik visokog rasta i sijede brade, rođen 1800. godine
2. Njegov sin Ibrahim, srednjeg rasta, rođen 1831. godine
3. Njegov sin Murat, rođen 1834. godine

Kuća 19.

1. **Kišić** Murat sin Omera, poljoprivrednik srednjeg rasta i svijetlih brkova, rođen 1827. godine

Kuća 20.

1. **Merdanović** Jusuf sin Ibrahima, poljoprivrednik visokog rasta i žutih brkova, rođen 1814. godine
2. Njegov sin Mehmed, malodoban, rođen 1835. godine
3. Njegov sin Salih, rođen 1847. godine
4. Njegov sin Ilija, rođen 1848. godine

Kuća 21.

1. **Merdanović** Hasan sin Hasana, poljoprivrednik srednjeg rasta i crnih brkova, rođen 1825. godine
2. Njegov sin Mustafa, rođen 1847. godine
3. Njegov brat Ahmed, srednjeg rasta i žutih brkova, rođen 1828. godine

Kuća 22.

1. **Mujkanović** Omer sin Hasana, poljoprivrednik malodoban, rođen 1837. godine
2. Njegov brat Mustafa, rođen 1845. godine

Kuća 23.

1. **Hodžić** Ibrahim sin Mustafe, poljoprivrednik visokog rasta i prosijede brade, rođen 1805. godine
2. Njegov sin Ibrahim, srednjeg rasta i svijetlih brkova, rođen 1828. godine

Kuća 24.

1. **Hodžić** Murat sin Mustafe, poljoprivrednik visokog rasta i crne brade, rođen 1810. godine
2. Njegov sin Mustafa, rođen 1836. godine
3. Njegov sin Mehmed, rođen 1848. godine

Kuća 25.

1. **Hodžić** Hasan sin Osmana, poljoprivrednik srednjeg rasta i žutih brkova, rođen 1822. godine

2. Njegov sin Mustafa, rođen 1840. godine

Kuća 26.

1. **Žigić** Ibrahim sin Osmana, poljoprivrednik visokog rasta i sijede brade, rođen 1804. godine
2. Njegov sin Omer, srednjeg rasta i žutih brkova, rođen 1825. godine
3. Njegov sin Salih, visokog rasta i prosijedih brkova, rođen 1827. godine
4. Njegov sin Osman, malodoban, rođen 1832. godine
5. Njegov unuk, Muhsin sin Saliha, rođen 1845. godine
6. Njegov unuk, Mustafa sin Saliha, rođen 1849. godine
7. Njegov sin Muharem sin Omera, rođen 1845. godine

Kuća 27.

1. **Tokić** Alija sin Omera, poljoprivrednik srednjeg rasta i sijede brade, rođen 1805. godine
2. Njegov sin Husejn, rođen 1831. godine
3. Njegov sin Abdulmedžid, rođen 1845. godine

Kuća 28.

1. **Revizević** Mustafa sin Alije, poljoprivrednik srednjeg rasta i smeđih brkova, rođen 1805. Godine
2. Njegov sin Mustafa, visokog rasta i svijetlih brkova, rođen 1828. godine
3. Njegov sin Alija, rođen 1832. godine
4. Njegov sin Hasan, rođen 1840. godine
5. Njegov sin Mehmed, rođen 1842. Godine
6. Njegov unuk, Husejn sin Mustafe, rođen 1847. godine
7. Njegov unuk, Kasim sin Mustafe, rođen 1848. godine

Kuća 29.

1. **Dubravić** Ibrahim sin Bećira, poljoprivrednik srednjeg rasta i žutih brkova, rođen 1829. godine

Kuća 30.

1. **Dubravić** Jusuf sin Bećira, poljoprivrednik visokog rasta, rođen 1831. godine

Kuća 31.

1. **Čolić** Hasan sin Mustafe, rođen 1840. godine

Kuća 32.

1. **Muratović** Alija sin Ibrahima, spahija visokog rasta i svijetlih brkova, rođen 1828. godine
2. Njegov sin Mustafa, rođen 1846. godine
3. Njegov brat Bećir, rođen 1837. godine
4. Njegov brat Ahmed, rođen 1838. godine

Kuća 33.

1. Omer sin Osmana, poljoprivrednik visokog rasta i crnih brkova, rođen 1818. godine
2. Njegov sin Osman, rođen 1838. godine

Kuća 34.

1. **Imamović** Osman sin Mustafe, poljoprivrednik srednjeg rasta i crnih brkova, rođen 1810. godine
2. Njegov sin Mustafa, srednjeg rasta i svijetlih brkova, rođen 1828. godine
3. Njegov unuk, Alija sin Mustafe, rođen 1841. godine

Kuća 35.

1. **Imamović** Abdulah sin Ibrahima, rođen 1842. godine
2. Njegov brat Ibrahim, rođen 1845. godine
3. Njegov brat Alija, rođen 1847. godine

Kuća 36.

1. **Trakić** Mustafa sin Mehmeda, poljoprivrednik visokog rasta i smeđih brkova, rođen 1815. godine
2. Njegov sin Mustafa, rođen 1834. godine
3. Njegov sin Mehmed, rođen 1837. godine
4. Njegov sin Hasan, rođen 1839. godine
5. Njegov sin Osman, rođen 1841. godine
6. Njegov brat Ibrahim, rođen 1842. godine

Kuća 37.

1. **Čolić** Mahmud sin Hasana, rođen 1844. godine
2. Njegov brat Husejn, rođen 1845. godine

Kuća 38.

1. **Mušić** Mustafa sin Muharema, poljoprivrednik srednjeg rasta i bijele brade, rođen 1780. godine
2. Njegov sin Alija, visokog rasta i žutih brkova, rođen 1822. godine
3. Njegov sin Mustafa, malodoban, rođen 1834. godine
4. Njegov unuk, Sulejman sin Alije, rođen 1842. godine
5. Njegov unuk, Alija sin Alije, rođen 1843. godine
6. Njegov unuk, Mahmud sin Alije, rođen 1844. godine
7. Njegov unuk, Ibrahim sin Alije, rođen 1847. godine

Kuća 39.

1. **Džaferović** Husejn sin Hasana, poljoprivrednik visokog rasta i žutih brkova, rođen 1815. godine
2. Njegov sin Husejn, rođen 1838. godine
3. Njegov sin Mustafa, rođen 1847. godine
4. Njegov sin Alija, rođen 1849. godine

Kuća 40.

1. **Džaferović** Hasan sin Omera, poljoprivrednik visokog rasta i sijede brade, rođen 1805. godine
2. Njegov sin Abdulah, rođen 1834. godine
3. Njegov sin Mustafa, rođen 1847. godine
4. Njegov sin Husejn, rođen 1849. godine

Kuća 41.

1. **Džaferović** Mehmed sin Ibrahima, poljoprivrednik visokog rasta i smeđih brkova, rođen 1820. godine
2. Njegov sin Muharem, rođen 1849. godine

Kuća 42.

1. **Džaferović** Ibrahim sin Abdulmumina, malodoban, rođen 1838. godine
2. Njegov brat Mustafa, rođen 1846. godine

Kuća 43.

1. **Dubravić** Husejn sin Omera, poljoprivrednik visokog rasta i sijede brade, rođen 1805. godine
2. Njegov sin Omer, vojnik visokog rasta i svijetlih brkova, rođen 1828. godine
3. Njegov sin Alija, rođen 1832. godine
4. Njegov sin Salih, rođen 1833. godine
5. Njegov sin Sadik, rođen 1847. godine

Kuća 44.

1. **Dubravić** Husejn sin Omera, poljoprivrednik srednjeg rasta i crnih brkova, rođen 1805. godine
2. Njegov sin Mehmed, malodoban, rođen 1838. godine
3. Njegov sin Ibrahim, rođen 1842. godine
4. Njegov sin Mustafa, rođen 1846. godine

Kuća 45.

1. **Kunić** Abdulah sin Alije, poljoprivrednik srednjeg rasta i žutih brkova, rođen 1822. godine
2. Njegov brat Muhsin, srednjeg rasta i žutih brkova, rođen 1827. godine

Kuća 46.

1. **Zukić** Ahmed sin Mehmeda, poljoprivrednik visokog rasta i sijede brade, rođen 1805. godine
2. Njegov pastorak, Muhsin sin Ibrahima, rođen 1934. godine
3. Njegov pastorak, Jusuf sin Ibrahima, rođen 1847. godine

Kuća 47.

1. **Imamović** Hasan sin Mehmeda, poljoprivrednik srednjeg rasta i sijede brade, rođen 1800. godine
2. Njegov sin Ibrahim, rođen 1832. godine
3. Njegov sin Muharem, rođen 1833. godine
4. Njegov sin Adem, rođen 1837. godine
5. Njegov sin Omer, rođen 1841. godine
6. Njegov sin Aziz, rođen 1842. godine

Kuća 48.

1. **Imamović** Jusuf sin Mehmeda, poljoprivrednik visokog rasta, rođen 1831. godine
2. Njegov brat Mehmed, rođen 1842. godine

Kuća 49.

1. **Sprečo** Hasan sin Ibrahima, poljoprivrednik visokog rasta i žutih brkova, rođen 1815. godine
2. Njegov sin Muharem, rođen 1844. godine
3. Njegov hizmetčar, Alija sin Abdulaha, rođen 1825. godine

Kuća 50.

1. **Sijerčić** Hasan sin Alije, poljoprivrednik, rođen 1831. godine
2. Njegov brat Omer, rođen 1835. godine
3. Njegov brat Mahmud, rođen 1848. godine

Kuća 51.

1. **Sijerčić** Hasan sin Alije, poljoprivrednik visokog rasta i žutih brkova, rođen 1815. godine
2. Njegov sin Salih, rođen 1847. godine

Kuća 52.

1. **Bašić** Murat sin Bektaša, poljoprivrednik visokog rasta i svijetlih brkova, rođen 1828. godine

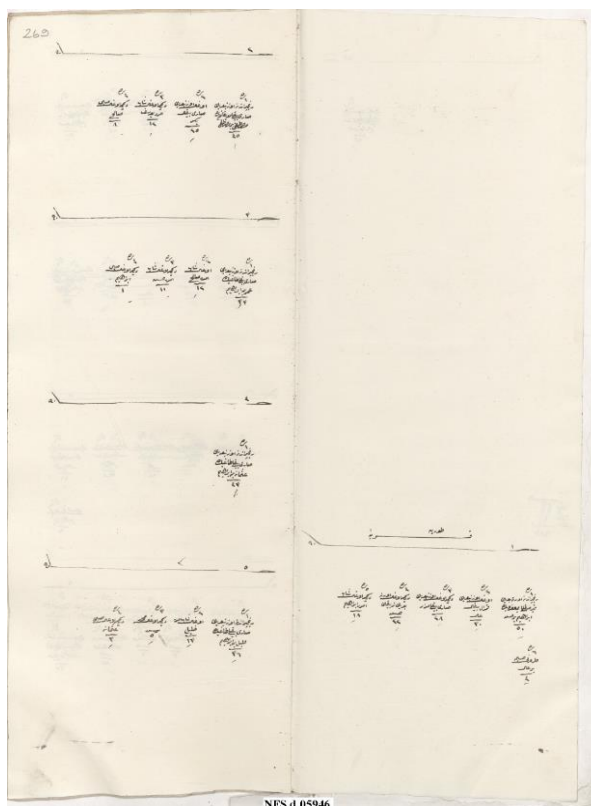
Kuća 53.

1. **Džaferović** Alija sin Ibrahima, poljoprivrednik visokog rasta i crnih brkova, rođen 1817. godine
2. Njegov sin Ibrahim, rođen 1848. godine

OPĆE KARAKTERISTIKE NASELJA TURIJA 1850/1851. GODINE

Naselje Turija je 1850/1851. godine imalo 53 kuće, te je shodno tome spadalo u red razvijenijih seoskih naselja tuzlanskog kraja. Turija je brojala 179 muških stanovnika, muslimana, od toga: 94 sposobnih, 64 maloljetnih, 20 starih i 1 vojnik. Osmanska uprava u Bosni je tada popisivala samo muško stanovništvo. Prateći kretanje i omjer učešća muškog i ženskog stanovništva na narednim popisima za vrijeme Austrougarske uprave, u ukupnom broju stanovnika Turije, možemo zaključiti da je Turija 1850. godine brojala ukupno oko 320 stanovnika.

Prezimana koja su tada zastupljena u tri i više kuća su: *Džaferović, Tagić, Kišić, Hodžić, Merdanović i Imamović*. Ostala prezimana su zastupljena u jednoj ili u dvije kuće. Neka prezimana nije bilo moguće pročitati, a pojedina nisu ni navedena. Broj muških članova domaćinstva se kreće od 1 do 7 (četiri kuće imaju po sedam muških članova). Stanovništvo se bavilo poljoprivredom.

Prilog 2. Izgled originalne stranice deftera iz 1266.h.g./1850.g.

NASELJE TURIJA NA PRVA TRI AUSTROUGARSKA POPISA STANOVNIŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE

Prema popisu stanovništva Bosne i Hercegovine od 16. juna 1879. godine, naselje Turija je pripadalo Okrugu Zvornik (Dolnja Tuzla), kotaru Tuzla Dolnja, *općina/džemat Turija Dolnja*. Naselje je brojalo 66 kuća sa ukupno 323 stanovnika (179 muških, 144 žene), svi muslimani. *Turija Gornja* tada je evidentirana kao zaseok sela Jaruške i imala je 26 kuća, u kojima je živjelo 152 stanovnika (82 muškarca i 72 žene), svi muslimani. Turija dolnja i Turija gornja, ukupno su imale 92 kuće sa 475 stanovnika.¹⁴

Godine 1885., Turija je imala status općine (*Turia*) koja je administrativno-teritorijalno pripadala kotaru Dolnja Tuzla i okrugu Dolnja Tuzla. Obuhvatala je četiri seoska naselja: Babice, Jaruške, Treštenicu i Turiju.

Naselje Turija je imalo 71 kuću, sa 356 stanovnika (187 muških, 169 ženskih), svi muslimani. Kada je u pitanju zanimanje stanovništva, Turija je imala jednog imama, 56 težaka, 47 kmetova, 3 pomoćna radnika-nadničara, a ostalo su bili uglavnom žene i djeca.

U Babicama je bilo 318, Jaruškama 277, Treštenici 363 stanovnika. Osim Turije, tada su na lukavačkom području bile općine u Puračiću, Poljicu, Dobošnici, Lukavcu, Bokavićima i Bistarcu.¹⁵

Na popisu stanovništva od 22. aprila 1895. godine, džemat/općina Turija je pripadala kotaru Dolnja Tuzla, odnosno Okrugu Donja Tuzla. Džemat (općina) Turija je kao i 1885. godine obuhvatala četiri naselja: Babice, Jaruške, Treštenicu i Turiju.¹⁶

Naselje Turija se sastojalo od sljedećih zaseoka: Bešići, Dubravići, Ivkovina, Jukići, Milinkići i Tokići. Na popisu je evidentirana i džamija, te dva mekteba. Turija je imala 74 kuće, od toga 66 nastanjenih i 8 nenastanjenih. U Turiji je 1895. godine živjelo 357 stanovnika, od čega 207 muškog i 150 ženskog spola.¹⁷ Kao i na prethodna dva popisa u Turiji je prisutno isključivo stanovništvo islamske vjeroispovijesti i svi su se bavili poljoprivredom. Godine 1910., općina Turija (kotar Tuzla, Okrug Tuzla) obuhvatala je Babice srpske, Babice turske, Jaruške srpske, Jaruške turske, Treštenicu srpsku, Treštenicu tursku i Turiju.

¹⁴ *Glavni pregled političkoga razdieljenja Bosne i Hercegovine, Polag popisa od 16. lipnja 1879.*, Sarajevo 1879., 81-83.

¹⁵ *Štatistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1886., 120-127.

¹⁶ Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22 aprila 1895 sa podacima o teritorijalnom razdjeljenju, javnim zavodima i rudnim vrelima. Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo 1896., 296-297.

¹⁷ *Isto*, 297.

U naselju Turija popisano je 80 kuća sa ukupno 425 stanovnika (234 muških i 191 ženskih lica). Svi stanovnici su bili islamske vjeroispovijesti.¹⁸

Tabela 1. Stanovništvo Turije u periodu 1850-1895. godine

Godina	Broj kuća	Ukupno stanovnika	Muških	Ženskih
1850	53	320*	179	-
1879	66	323	179	144
1885	71	356	187	169
1895	74	357	207	150

Prilog 3. Turija i okolina krajem 19. stoljeća
Austrougarska topografska karta, 1:75.000

STARA DŽAMIJA U TURIJU

U džematu Turija se nalaze dvije džamije, stara i nova. Prema ranije uvriježenom mišljenju stara džamija u Turiji (zaseok Ivkovina) otvorena je 1928. godine. Međutim, prema novijim istraživanjima, ova džamija je znatno starija. Naime, u haremu džamije se nalazi više starih nišana s turbanom koji datiraju još iz prve polovine 19. stoljeća. Pored toga, u gruntovnim knjigama

¹⁸ Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 10. oktobra 1910. godine, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo 1912., 126-127.

katastarske općine Turija, povodom sastavljanja gruntovnice 1889. godine, kao vlasnik u A-I i A-II uknjižen je **Vakuf turističke džamije**. Isto tako na katastarskom planu, urađenom od 1882. do 1885. godine, jasno se vidi ucrtana džamija s haremom i mezarjem u Turiji.¹⁹

Iz prethodnog se vidi da je austrougarska svojim dolaskom zatekla i evidentirala postojanje džamije u Turiji, što znači da je ova džamija sigurno nastala još u osmanskom periodu.

Par stotina metara južno od stare džamije, na putu za Jaruške, na *Velikom brdu* se nalazi nekoliko parcela koje su i danas na katastarskom planu označene pod nazivom „Dovište“, što ukazuje na tradiciju organizovanja dova (molitvi na otvorenom) na ovom području.

Shodno podacima sva četiri austrougarska popisa stanovništva Bosne i Hercegovine, u Turiji je živjelo isključivo muslimansko stanovništvo. Na popisu stanovništva Bosne i Hercegovine 1885. godine zabilježeno je da je Turija imala jednog sveštenika. S obzirom da su se na istom popisu svi stanovnici izjasnili kao muslimani, nesumljivo se radi o imamu. Na sljedećem popisu, iz 1895. godine Turija je imala 74 kuće, 357 stanovnika, **džamiju** i dva mekteba.²⁰

Prema kazivanju mještana, koji podatke prenose od savremenika događaja, 1928. godine je bilo otvorenje ove džamije, ali po svemu sudeći nakon temeljite rekonstrukcije stare džamije. Dakle, Stara džamija u Turiji je sagrađena najkasnije krajem 19. stoljeća.²¹

Po svojoj arhitektonskoj izvedbi, može se reći da je ovo tipična stara bosanska džamija s drvenim četverovodnim krovom i drvenom zatvorenom munarom, izvedenom iz krova džamije. Za izvedbu džamije bili su zaduženi domaći majstori, a ista je građena od materijala sa ovih krajeva. Unutrašnjost džamije čine karakteristične ukrašene drvene izvedbe mahfila, mimbera i kjsura.

¹⁹ Više vidi: Š. Sulejmanović, „Najstarije džamije na području općine Lukavac i njihov kulturno-historijski značaj“, *Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe općine Lukavac*, zbornik radova, Lukavac 2016., 401-431. (Dalje: Šefko Sulejmanović, „Najstarije džamije na području općine Lukavac“.)

²⁰ *Štatistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1886., 120-127.

²¹ Arhiva Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona (dalje: Arhiva Zavoda), *Stara džamija u Turiji, općina Lukavac, prijedlog za proglašenje nacionalnim spomenikom*, Tuzla, mart 2018.; Video prilog o Staroj džamiji u Turiji iz emisije „Hod vijekova“, Radio-televizije Tuzlanskog kantona, Turija, 2017., dostupan na linku <https://www.youtube.com/watch?v=JE8cvdddgoI> (u emisiji učestvuje Semir Hadžimusić, zadnji pristup ostvaren 13.07.2019.)

Foto 2. Stara džamija sa haremom u Turiji

Foto 3. Unutrašnjost stare džamije u Turiji

U popisu vakufa iz 1913. godine evidentiran je Vakuf džamije i mekteba u Turiji, o kojem je brinuo mutevelija Mehmed Dubravić. Murabeha od glavnice iznosila je 92, a plaća imamu i mualimu 90 kruna.²²

U haremu stare džamije nalazi se i danas aktivno mezarje sa više starih i novih mezarluka. Od toga je pedesetak starijih, sa karakterističnim izvedbama nišana (turban s mudževom, turban u gužve, čatal turban, fes), Najstariji nišan datiran je u 1222. hidžretsku godinu, što odgovara 1801. godini po gregorijanskom kalendaru. Radi se o ulemanskom nišanu sa čatal turbanom ili turbanom na pero, koji je ukrašen s divitom i torbicom. Drugi nišan koji se ističe jeste bogato ukrašeni hadžijski nišan s turbanom u gužve. Motivi na stanu nišana su sablja, torbica, handžar, bordure, trokutovi. Isti je datiran u 1247. godinu po hidžri, odnosno 1826. godinu. (Foto 4.)

Po tarihu bez datacije, na jednom nišanu s turbanom vidimo da isti pripada imamu Jusufu sinu Ibrahimovom. Po karakteristikama isti pripada početku 20. stoljeća.²³ Također, treba spomenuti hadžijski nišan iz 1308. h.g. (kći Mehmed Zukić?), nišan Dede sina Ahmeda iz 1336. h.g., nišan s turbanom s mudževom iz 1336. h.g., turban s mudževom iz 1323. h.g., nišan Mahovkić Hadžiba, s fesom, iz 1343. h.g., Salih Adema Imamović iz 1353. h.g. i druge.²⁴

Nakon što je oštećena u periodu agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. godine, temeljito je renovirana u skorije vrijeme, pri čemu nije znatnije promijenila prvobitni izgled. Drveni pokrov još prije 1992. godine je zamijenjen crvenim falcovanim crijepom, a drvena munara, veoma skladnih proporcija u odnosu na džamiju, radi zaštite je opšivena pocinčanim limom. Od svih džamija na području općine Lukavac, ova u Turiji je u najvećoj mjeri sačuvala svoj prvobitni autentični izgled.²⁵

Stara džamija u Turiji se godinama nalazi na Listi peticija za proglašenje nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. U periodu 2017-2019. godine Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona je u saradnji sa Komisijom za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine radio na istraživanju i dokumentovanju ovog dobra kulturno-historijskog naslijeđa, koje zaslužuje da dobije najveći stepen zaštite.²⁶

²² *Samostalni vakufi*, Štamparija „Naroda“, Sarajevo 1913.

²³ Arhiva Zavoda, Registracijski obrazac dobara naslijeđa Tuzlanskog kantona: *Mezarje u haremu stare džamije u Turiji, općina Lukavac*, Tuzla 27. mart 2019.

²⁴ *Isto*.

²⁵ Više vidi: Š. Sulejmanović, „Najstarije džamije na području općine Lukavac“, 401-431;

²⁶ Više vidi: Semir Hadžimusić, Majda Šutić Murselović, „Istraživanje i valorizacija naslijeđa

Foto 4. Dva najstarija ulemanska nišana u haremu džamije u Turiji

Foto 5. Nišan Jusufa ef, sina Ibrahima i nišan (turban s mudževom) iz 1336. h.g.

općine Lukavac u periodu 2014-2018. godine", *Baština sjeveroistočne Bosne. Časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe* br. 10., Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK, Tuzla 2018., 287-316.

ZAKLJUČAK

Turija se pod ovim imenom spominje još od srednjeg vijeka, te kroz cijeli osmanski period, što svjedoči historijski kontinuitet organizovanog življenja u ovom naselju. Bila je dio župe, a potom nahije Dramešin. Evidentirana je na svim popisnim defterima, još od prvog popisa Zvorničkog sandžaka iz 1519. godine, pa nadalje.

U radu se donosi detaljan pregled kuća i stanovnika Turije prema popisu stanovništva iz 1850. godine, te osvrt na rezultate popisa stanovništva 1879, 1885. i 1895. godine.

Stara džamija sa drvenom munarom u Turiji je podignuta u drugoj polovini 19. stoljeća. Prvi turijski imam popisao je 1885. godine, a rezultati terenskog istraživanja nišana u haremu ove džamije pokazali su da se ukop na ovom mezarju vrši još od 1801. godine.

Ovaj rad predstavlja prvo posebno i konkretno istraživanje lokalne historije Turije, te se nadamo da će predstavljati značajnu osnovu za dalja historiografska istraživanja, ali i valorizaciju kulturno-historijskog naslijeđa.

Izvori i literatura

- Državni arhiv Republike Turske, Istanbul, Popisni (mufasal) defteri live Zvornik iz 1604. godine
- Državni Arhiv Republike Turske, Istanbul, BOA NFS_d 05946
- Arhiva Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK, Tuzla
- *Glavni pregled političkoga razdielenja Bosne i Hercegovine, Polag popisa od 16. lipnja 1879.*, Sarajevo 1879., 81-83.
- *Štatistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1886.
- Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22 aprila 1895 sa podacima o teritorijalnom razdjeljenju, javnim zavodima i rudnim vrelima. Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo 1896.
- *Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 10. oktobra 1910. godine*, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo 1912.
- Katastarski plan za K.O. Turija, 1882-1885. godina, razmjer 1:6.250., Služba za geodetske i imovinsko-pravne poslove Općine Lukavac
- Gruntovne knjige za katastarsku općinu Turija iz 1889. godine, Z.k. ured Općinskog suda Lukavac.

- *Samostalni vakufi*, štamparija „Naroda“, Sarajevo 1913.
- Handžić Adem, “Dva prva popisa Zvorničkog sandžaka iz 1519. i 1533. godine”, ANUBiH i SANU, *građa*, knjiga XVI, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 22, Sarajevo 1986.
- Handžić Adem, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Svjetlost, Sarajevo 1975.
- Hodžić Šaban „Stari turski dokumenti sa Tuzlanskog područja“, *Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne*, knjiga I, Zavičajni muzej u Tuzli, Sarajevo 1957.
- *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini: Rezultati popisa*, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2016.
- Djedović Rusmir, „Historijsko-geografska i urbano-geografska istraživanja naselja Lukavac“, *Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe općine Lukavac*, zbornik radova, Lukavac 2016.
- Hadžimusić Semir, „Stećci na području općine Lukavac“, *Baština sjeveroistočne Bosne*. časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe, br. 7., Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK, Tuzla 2015.
- Hadžimusić Semir, „Značaj izučavanja lokalne historije za razvoj historiografije – primjer istraživanja prošlosti Lukavca“, *DHS-Društvene i humanističke studije*, br. 3., Tuzla 2017.
- Hadžimusić Semir, Murselović Šutić Majda, “Istraživanje i valorizacija naslijeđa općine Lukavac u periodu 2014-2018. godine”, *Baština sjeveroistočne Bosne. Časopis za baštinu, kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe* br. 10., Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK, Tuzla 2018., 287-316.
- Mutapčić Edin, “Župa Dramešin u srednjem vijeku”, *Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe općine Banovići*, zbornik radova, Tuzla-Banovići 2010.
- Mutapčić Edin, Mutapčić Almir, „Područje današnje općine Lukavac u XV i XVI stoljeću“, *Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe općine Lukavac*, zbornik radova, Lukavac 2016.
- Nurkić Kemal, “Značaj korištenja popisa stanovništva iz 1850/51. godine za poznavanje prošlosti - Primjer Grad Tuzla”, *Stare i rijetke rukopisne knjige – gdje su i koliko učimo i koristimo stoljetno knjižno blago*, zbornik radova, Tuzla 2019.
- Sulejmanović Šefko, „Najstarije džamije na području općine Lukavac i njihov kulturno-historijski značaj“, *Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe općine Lukavac*, zbornik radova, Lukavac 2016.

Kemal NURKIĆ

Institute for the Protection and Use of the Cultural, Historical and Natural Heritage of TK

Semir HADŽIMUSIĆ

Institute for the Protection and Use of the Cultural, Historical and Natural Heritage of TK

SETTLEMENT TURIJA IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

Abstract: *Turija has been mentioned under this name since the Middle Ages and throughout the Ottoman period, which testifies to the historical continuity of organized living in this settlement. It was a part of the parish and then Ottoman organizational unit Dramesin. The paper provides an overview of the houses and inhabitants of Turija according to the 1850 census, and an overview of the results of the 1879, 1885 and 1895 censuses.*

The old mosque in Turija was built in the second half of the 19th century, and in this paper the authors present the results of field research of tombstones in the harem of this mosque.

Keywords: *Turija, Lukavac, 1850 census, old mosque in Turija, tombstone monuments.*